

İlmihâl, kişinin içerisinde bulunduğu halin ilmi demektir. Kişinin içerisinde bulunduğu hâlin ilmîni bilmek farz-ı ayındır. Yani her Müslüman hangi konumda bulunuyorsa, içerisinde bulunduğu konumla ilgili dinî bilgileri bilmelidir. Sözelimi ticarî hayatla meşgul olan bir kimse, ticaretle ilgili dinin hükümlerini, alış verişte neyin helal, neyin haram olduğunu bilmek zorundadır. Tıpkı ticaretin yapıldığı yer yahut yerlerde yasalara uygun olarak nasıl yapılacağını bilmesi, yasal bir zaruretse; konu ile ilgili dinî hükümlerini de aynı şekilde bilmesi dinî bir zorunluluktur. Bunun için İslâm'ın ilk emri 'Oku' olarak gelmiştir. Buna göre mü'min, önce neye nasıl inanacağını okuyup öğrenmeli, sonra inanmalıdır. Önce hangi ibadeti, ne şekilde ve niçin yapacağını bilmeli ve ona göre ibadetini yapmalıdır. Diğer konularda da durum böyledir.

Her Müslüman, iman ve ibadet konusunda müşterek bir takım sorumlulukları yerine getirmekle yükümlü olduğu için bu konularla ilgili bilgileri de bilmesi her Müslümana farzdır. Nitekim bir hadiste, "İlim öğrenmek kadın erkek her Müslümana farzdır." buyurularak bu konuya işaret edilmiştir. Buna göre zekât, hac, kurban gibi maddî alanlarla ilgili dinin hükümlerini öncelikle zengin Müslümanların bilmesi farzdır. Ancak, bu ibadetlerden faydalanma söz konusu olduğunda fakir Müslümanların da bu konularla ilgili kendilerini ilgilendiren hükümleri bilmeleri farzdır.

İlk dönemlerde İslâmî ilimler birbirinin içerisinde idi. Ayrışma sonraları olmuştur. Şöyle ki, hadis, fıkıh, tefsir, zühd gibi ilimler birbirleriyle iç içe idi. Zira bu ilimlerin her Müslümanı ilgilendiren tarafları vardı. Daha sonra insanların seviyeleri, dine ilgileri, meşgale alanları farklılaşınca, bu ilimlerin sınırları genişleyince ilimler arasında ayrışma oldu. Ancak sonuç böyle de olsa bu dinî ilimlerin birini merkeze alıp diğerlerini dışlama, diğerlerinden bütünüyle kopma anlamına gelmemelidir. Ne var ki çoğu zaman ilimler ayrılmış, onlarla ilgilenen ilim adamları da kendi alanlarının dışındaki ilimlerden uzak kalmaya başlamışlardır. Sözelimi ilmihâl kitaplarımızın çoğu, ele aldıkları konuların fikhî hükümlerini tüm ayrıntılarıyla açıklarken, o hükümlerin hikmetini, ruhunu mesela tasavvuf ilmîne bırakmışlardır. Yine açıkladıkları hükümlerin temel dayanakları olan ayet ve hadisleri genellikle tefsir ve hadis kitaplarına bırakmışlardır. Tabi ki bunları kısmen de olsa birlikte zikreden ilmihâl kitaplarımız da vardır.

Hikmet Hâl ile Yaşanır

Bir yaklaşıma göre de hükümlerin hikmetleri, ruhu sözle anlatılmaz, hal ile yaşanır yaklaşımıyla bunlar zikredilmemiştir. Oysa sözle anlatılmayan bu yönler, zamanla yaşanılmaz hale gelmiş; artık insanlar ilmihâl kitaplarından öğrendikleri bilgilerle ibadetlerin şeklî yönlerini yerine getirirken, onların ruhî yönlerini ihmal eder olmuşlardır. Hâlbuki ruh ve beden, mana ve madde gibi, ruh ve şekil de bir bütünün birbirini tamamlayan parçalarıdır. Biri olmazsa diğeri eksik kalacaktır. Bu yüzden ibadetler işlenirken, onların manevî yönleri, hikmet boyutu üzerinde de durulmalı, bu konuda İslâm büyüklerinin hayatından yaşanmış/yaşanabilen canlı örnekler anlatılmalıdır.

İşte bu tespitlerden yola çıkarak biz bu yazı serimizde, ilmihâl kitaplarımızda işlenen ve Müslümanlar olarak hepimizi ilgilendiren temel konuları hikmet boyutuyla ele alıp sunmaya gayret edeceğiz. Amacımız daha şuurlu, daha bilinçli ibadetlerin adamı olmaktır.

Hikmet Boyutuyla

Taharet/Abdest-Gusül-Teyemmüm

Fıkıh kitaplarımız hikmeti, “Bir mesele hakkında şerî hükmün dünya ve ahirette amaçlanan hedefi, hikmeti, maddî ve manevî, ferdî ve ictimai kazanımı.”[i] diye tanımlarlar.

Dinî ilimlere ait çoğu kitabımız, iman konusuyla söze başlar. Elbette iman önemlidir ve her şeyden öncedir. Çünkü imandır, amellere değer kazandıran ve onları ibadet boyutuna çıkaran. İmansız yapılan sözgelimi namaz, münafıkça hareketten öteye geçmez. İmansız tutulan oruç, açlık grevinden başka bir şey değildir. İmansız yapılan yardım, insancıl bir verişten ibarettir. İmansız yapılan savaş, sonucunda şehidlik ve gazilik kazanımı olmayan bir mücadeledir. Onun için iman önemli ve öncedir. Şunu da belirtmeliyiz ki, İslâm’ın bizden istediği bilinçli bir imandır. Zira mü’minlerin bilinç seviyesi arttıkça iman gücü de artacaktır. Bilinç seviyesi düşük olan iman, her zaman yok olmaya mahkûm cılız bir imandır. Bu yüzden pek çok ayet, Kâinat kitabının ve Kur’ân’ın ayetlerine dikkat çeker, bu ayetleri okuyup üzerinde düşünmenin imanı artıracağına, kuvvetlendireceğine vurgu yapar.

“İnananlar ancak, o kimselerdir ki Allah anıldığı zaman kalpleri titrer, O’nun ayetleri okunduğu zaman bu onların imanlarını artırır. Ve Rablerine güvenirlere; namaz kılarlar; kendilerine verdiğimiz rızıktan yerli yerince sarf ederler.”[ii]

“De ki; Kur’an’a ister inanın, işten inanmayın, O’ndan önceki bilginlere o okunduğu zaman, yüzleri üzerine secdeye varırlar ve Rabbimiz münezzehtir. Rabbimizin sözü şüphesiz yerine gelecektir, derler. Ağlayarak yüz üstü yere kapanırlar; bu, onların gönüllerindeki samimiyeti/huşu’u artırır.”[iii]

Gönül Huzuru İçin

Manevî Temizlik

Gönül dünyasının şirk-küfür-nifak kirlerinden arındırılması demek olan iman yani kalp temizliğinden hemen sonra ilmihâl kitaplarımız, taharet konusuyla söze başlar. İslâm'ın temeli olan namaz ibadetinin öncelikli ilk iki şartı hadesten taharet ve necasetten taharettir. Bunlardan ilki, büyük küçük abdestsizlik halinden temizlenmek; ikincisi ise beden, elbise ve namaz kılınacak yerdeki fizikî kirlere temizlenmek demektir. Aslında abdestsiz olan bir kimsenin üzerinde görünür herhangi bir pislik yoktur, ancak o kimse hükmen temiz sayılmadığından gusül yahut abdest ile mükelleftir. Zaten biz dünyaya geldiğimizde yunup yıkandık, dünyadan giderken de benzer şekilde yıkanıp defnedileceğiz. Temiz geldik, temiz gidelim diye. Ama asıl olan maddî ve zahirî temizlikleri yerine getirdiğimiz gibi manevî temizlikleri de gerçekleştirebilmektir. Çok daha önemlisi hiç kirlenmemektir, ne var ki insan olmanın gereği insan hem maddî kirlere, hem manevî kirlere kirlenebilir. Hükâmî kirlere abdest ve gusûlde su, su bulunmadığı zamanlarda toprakla gidermek mümkündür. Manevî günah kirlere ise dua, istiğfar, iman tazeleme ile giderilecektir. Onun için abdest organları yıkanırken bu organlara zahiren abdest aldırıldığı gibi, sözelimi tevhid sözüyle kalbe abdest aldırılacak, eûzü besmele ve diğer dualarla ile beyne abdest aldırılacaktır. Bunun için Huzur'a çıkacağımızın bilincinde abdest almalıyız. Abdestin herhangi bir temizlik ameliyesi olmadığını düşünmeliyiz. Huzur'a kabul edilmeden önce abdest almanın, mescide gitmek için yürümenin, ezana icabet etmenin, kâmet etmenin manen Huzur'a hazırlık aşamaları olduğunu unutmamalıyız.

Abdest yahut gusûl abdesti alırken insan bedenini tümüyle yahut abdest organlarını temizlediği gibi, bu organlarıyla yaptığı manevî kirlere de tevbe-istiğfar ile arınmaya niyet edecek, zihnen bu arınmayı yapacaktır. Onun için İslâm büyüklerinden biri abdestini şöyle tanımlar:

“Benim abdestimin bir görünen tarafı vardır, bir de görünmeyen tarafı. Zahiren ben, abdest organlarımı, dinin emrettiği ve belirlediği şekilde, suyla iyice yıkar ve temizlerim. Ama onları yıkarken, onlarla işlediğim günah ve hatalarımı düşünür onlardan da arınmaya çalışırım. Mümkün mertebe abdestimi bozmamaya çalıştığım, abdestimi bozduktan sonra hemen abdest almaya çalıştığım gibi; günah işlememeye ve günah işledikten hemen sonra tevbe istiğfara sığınırım. Şöyle ki, ellerimi yıkarken ellerimle işlediğim günahlarımı hatırlar ve onlardan tevbe ederim. Yüzümü yıkarken gözüm, ağızım ve yüzümle işlediğim günahlarımı hatırlar, onlardan arınmaya, tekrar günahlarla o organlarımı kirlenmemeye gayret ederim. Başımı mesh ederken yakışıksız düşüncelerim için Yüce Rabbimden af dilerim. Kulaklarımı mesh ederken, işittiğim

uygunsuz söz ve seslerden dolayı, ayaklarımı yıkarken yanlış yerlere attığım adımlardan dolayı Rabbimden bağışlanmamı dilerim. Organlarımı bu bilinçle yıkar, dualarımı bu bilinçle okurum. Manen ve maddeten tertemiz eylediğimi düşündüğün organlarımı tekrar kirletmemeye gayret ederim.”

Büyüklerimizin abdest ortamlarını seçerken, kibleye yönelme, abdest alırken konuşmama, abdest alana selam vermeme gibi âdaba riayet etmeleri de bu anlatılanları sağlamak için değil midir? Nitekim abdestten sonra okunan şu Peygamber duası ne kadar kapsamlı ve anlamlıdır: “Allahümmecalnî mine't-tevvabîn vecalnî mine'l-mütetahhirîn/ Allah'ım beni manevî ve maddî kirlilerden arınanlardan eyle!”

Öyleyse abdest alırken, ne yaptığımızın bilincinde olalım, abdestle manen ve madden arıalım. Hep temiz olalım ve hep temiz kalalım. Abdestli iken yeniden abdest almak, nûr üzerine nûr ise, abdest bilinci bizim maddî ve manevî pırlıtlarımızı artırsın. Zira biz, kıyamet günü abdest organları nurlular olarak çağrılacağız ve Peygamberimizle o halde buluşacağız inşallah!

.....

[i] Bilmen, Hukukî İslâmiyye, I, 18.

[ii] 8/Enfâl, 2-3.

[iii] 17/İsrâ, 108-109.

